

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ У НАПРЯМІ ІНТЕГРАЦІЇ НЕГЛАСНИХ МЕТОДІВ РОЗСЛІДУВАННЯ

Кікінчук Василь Васильович,

orcid.org/0000-0003-2241-6384

доктор юридичних наук, доцент,

директор навчально-наукового інституту № 2 (підготовки фахівців для

підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України)

Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті досліджено наукові перспективи формування новітньої галузі криміналістичної тактики, присвяченої рекомендаціям щодо спеціальних, негласних методів розслідування. Констатовано, що розширення предмета криміналістичної тактики за рахунок включення тактичних засад негласних слідчих (розшукових) дій є об'єктивною вимогою часу, що дозволить підвищити ефективність протидії злочинності та забезпечити належну верифікацію доказів, отриманих специфічними методами. Аналіз еволюції теорії та практики криміналістичної тактики свідчить, що методологія застосування спеціальних негласних методів розслідування сформувалася на її засадах, проте в межах специфічного напрямку теорії оперативно-розшукової діяльності – оперативно-розшукової тактики. А отже, положення останньої щодо проведення заходів, які за сутністю є спорідненими з негласними слідчими (розшуковими) діями, становлять практичний фундамент для формування новітньої галузі криміналістичної тактики. Водночас теоретичним підґрунтям цієї галузі мають слугувати фундаментальні засади криміналістики, що забезпечить розроблення науково обґрунтованих рекомендацій, які відповідають критеріям допустимості тактичних прийомів. Інтеграція положень щодо негласних слідчих (розшукових) дій у зміст криміналістичної тактики потребує не лише розроблення інноваційного інструментарію, а й удосконалення загальних теоретичних положень. Зокрема, виникає нагальна потреба в уточненні предмета криміналістичної тактики та корегуванні її концептуальних основ задля забезпечення розумного балансу між гласними та негласними засобами збирання доказів. Особливої уваги потребують питання недопущення провокацій, а також переосмислення етичних аспектів допустимості дезінформації та легендування в криміналістичній діяльності. Становлення тактики негласних слідчих (розшукових) дій є однією з провідних тенденцій розвитку сучасної криміналістики.

Ключові слова: розслідування злочинів, криміналістична тактика, тактика негласних слідчих (розшукових) дій, спеціальні методи розслідування, оперативно-розшукова діяльність, тактичний прийом, тактична рекомендація.

Kikinchuk Vasyi. Prospects for the development of criminalistics tactics in the direction of integrating covert investigation methods

The article explores the scientific prospects of forming a modern branch of criminalistics tactics dedicated to developing recommendations for special, covert investigation methods. It is stated that expanding the subject of criminalistics tactics by including the tactical foundations of covert investigative (search) actions is an objective demand of the time, which will increase the efficiency of combating crime and ensure proper verification of evidence obtained through specific methods. Analysis of the evolution of the theory and practice of criminalistics tactics indicates that the methodology for applying special covert investigation methods was formed on its foundations, yet within a specific branch of the theory of operational-search activity — operational-search tactics. Consequently, the provisions of the latter regarding measures that are essentially related to covert investigative (search) actions constitute the practical foundation for forming a new branch of criminalistics tactics. At the same time, the theoretical basis of this field should be the fundamental principles of criminalistics, ensuring the development of scientifically grounded recommendations that meet the admissibility criteria for tactical techniques. Integrating

provisions regarding covert investigative (search) actions into the content of criminalistics tactics requires not only the development of innovative tools but also the improvement of general theoretical provisions. In particular, there is an urgent need to clarify the subject of criminalistics tactics and adjust its conceptual framework to ensure a reasonable balance between overt and covert means of gathering evidence. Special attention is required for the issues of preventing provocation, as well as rethinking the ethical aspects of the admissibility of disinformation and the use of «legend» (cover) in criminalistics activity. The formation of the tactics of covert investigative (search) actions is one of the leading trends in the development of modern criminalistics.

Key words: *crime investigation, criminalistics tactics, tactics of covert investigative (search) actions, special investigation methods, operational-search activity, tactical technique, tactical recommendation.*

Постановка проблеми. Аналіз генезису криміналістичної тактики дозволяє констатувати, що її становлення відбувалося шляхом послідовної трансформації від суто емпіричних спостережень до фундаментальної наукової категорії. Сучасна доктрина обґрунтовано диференціює цей процес на емпіричний та науковий періоди, де останній становить особливий інтерес з огляду на динамічну еволюцію теоретичних засад криміналістики. Проте сьогодні, в умовах реформування кримінального процесуального законодавства та цифровізації злочинності, традиційні підходи до розуміння змісту криміналістичної тактики потребують суттєвого переосмислення.

Одним із ключових викликів сучасності стало впровадження інституту негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) як повноцінних засобів доказування у кримінальному провадженні. Це зумовило виникнення гострої наукової проблеми: необхідності теоретичного обґрунтування та практичної розробки механізмів інтеграції положень розшукової тактики у структуру криміналістичної тактики. Якщо раніше криміналістична тактика зосереджувалася переважно на відкритих процесуальних діях (допиті, обшуку, огляді тощо), то нині сфера її наукових рекомендацій має бути експансивно розширена на спеціальні, негласні методи розслідування.

Актуальність дослідження перспектив такої інтеграції зумовлена тим, що розмежування криміналістичних та оперативно-розшукових категорій сьогодні має не лише теоретичний, а й критичний прикладний характер. Сутність проблеми полягає у визначенні меж і способів адаптації розшукового інструментарію до

вимог кримінального процесу. Це вимагає відмови від вузького трактування тактики лише як «слідчої» і переходу до її розуміння як універсальної системи інтелектуального забезпечення розслідування, що охоплює як гласні, так і негласні заходи.

Таким чином, розширення предмета криміналістичної тактики за рахунок включення тактичних засад НСРД є об'єктивною вимогою часу. Формування єдиного тактичного комплексу, який би поєднував традиційні методи з елементами розшукової діяльності, дозволить підвищити ефективність протидії злочинності та забезпечити належну верифікацію доказів, отриманих специфічними методами, що й зумовлює необхідність поглибленого наукового пошуку у зазначеному напрямі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз сучасного стану розроблення теорії криміналістичної та оперативно-розшукової тактики свідчить про значний науковий інтерес до зазначеної проблематики. Генезис, сучасний стан та тенденції розвитку криміналістичної тактики ґрунтовно висвітлено у працях таких науковців, як В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель, А.Ф. Волобуєв, В.М. Шевчук, І.І. Когутич та інших. Проте, попри фундаментальність цих досліджень, питання інтеграції тактичного інструментарію негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) у систему криміналістичних знань залишаються висвітленими лише фрагментарно. Паралельно з цим, питання формування оперативно-розшукової тактики як автономного складника теорії ОРД досліджували С.В. Албул, В.І. Василичук, М.Л. Грібов, М.А. Погорецький, С.О. Павленко, В.Д. Пчолкін, Д.Б. Сергєєва, І.Р. Шинкаренко та ін. У їхніх робо-

тах приділено увагу як процесу історичного виокремлення ОПТ із криміналістики, так і розробленню сучасних парадигм співвідношення цих категорій. Попри наявний теоретичний базис, динамічне реформування вітчизняного законодавства та імплементація методів оперативно-розшукової тактики в площину кримінального процесу у формі НСРД зумовлюють наявність низки невирішених питань, що потребують подальшого концептуального осмислення.

Метою статті є з'ясування методологічних основ інтеграції окремих положень оперативно-розшукової тактики до криміналістики та визначення теоретичних передумов формування тактики негласних слідчих (розшукових) дій у системі криміналістичної тактики.

Виклад основного матеріалу.

Витоки криміналістичної та оперативно-розшукової тактики простежуються ще у давньому світі, коли в практичну діяльність почали впроваджувати окремі прийоми й методи встановлення та розшуку злочинців. У подальшому, зі становленням кримінальної поліції та слідчих органів, зазначені прийоми набули системного характеру, були узагальнені й удосконалені, що зумовило формування наукових засад криміналістики як науки про розкриття та розслідування злочинів.

На перших етапах розвитку криміналістика й оперативно-розшукова діяльність не розмежовувалися, у зв'язку з чим первинно як наукову категорію було сформовано криміналістичну тактику – систему наукових положень щодо організації та здійснення розкриття і розслідування злочинів. Згодом із криміналістики виокремилася теорія оперативно-розшукової діяльності, у межах якої сформувалося вчення про оперативно-розшукову тактику.

Досліджуючи генезис криміналістичної тактики, наукова спільнота обґрунтовано виокремлює емпіричний та науковий періоди її становлення, кожен з яких характеризується специфічними етапами розвитку [1, с. 206; 2, с. 240; 3, с. 249]. Тут особливої теоретичної значущості набуває науковий етап, оскільки розмежування криміналістичної та оперативно-розшукової тактик лежить у площині фун-

даментальних методологічних дискусій. Сутність цих категорій зумовлена парадигмальними уявленнями про відповідні галузі знань та змістом функціональної діяльності їх суб'єктів.

Становлення криміналістичної тактики як наукової категорії корелює з виокремленням відповідного розділу в системі криміналістики. Первинно «кримінальну тактику» інтерпретували як наукове керівництво з розслідування злочинів, проводячи аналогію з військовою стратегією і тактикою щодо планування та реалізації заходів. Надалі запозичена військова термінологія була адаптована до потреб криміналістичної науки, трансформуючись відповідно до еволюції її теоретичних засад.

Початковий термін «кримінальна тактика» охоплював алгоритми розслідування, тактичні прийоми проведення процесуальних дій та техніко-юридичне оформлення матеріалів кримінальних справ. Подальша термінологічна еволюція проходила через дефініції «тактика розслідування злочинів» та «слідча тактика», завершившись утвердженням поняття «криміналістична тактика» [4, с. 36]. Сучасна уніфікація термінопарату закріпила статус криміналістичної тактики як одного з розділів науки криміналістики.

Еволюція змістовного наповнення терміну «криміналістична тактика» зумовлена історичною обмеженістю кола суб'єктів застосування відповідних рекомендацій, яким тривалий час виступав виключно слідчий. Подальша трансформація кримінального процесуального законодавства сприяла екстраполяції тактичних положень на діяльність інших учасників провадження, зокрема сторони захисту та суду, що актуалізувало потребу в термінологічному уточненні. На сучасному етапі розвитку доктрини криміналістичну тактику розглядають як систему теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо планування розслідування та проведення окремих слідчих (розшукових) дій. В її основі лежить вивчення закономірностей вибору та реалізації прийомів, спрямованих на вирішення проміжних завдань розслідування, що базується на інтеграції даних суміжних наук [5, с. 266].

Широке впровадження терміну «криміналістична тактика» зумовлене його поліфункціональністю та екстраполяцією на діяльність усіх ключових суб'єктів кримінального провадження. Сучасна парадигма тактики охоплює не лише сторону обвинувачення (слідчого, дізнавача, прокурора), а й сторону захисту та суд. Це забезпечує комплексний підхід до розроблення науково обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на оптимізацію планування досудового розслідування, судового розгляду, а також підвищення ефективності проведення окремих слідчих (розшукових) та процесуальних дій

Визначені тенденції еволюції наукових засад криміналістичної тактики свідчать про закономірність і детермінованість процесу формування її новітніх підрозділів, орієнтованих на специфічних суб'єктів – адресатів тактико-криміналістичних рекомендацій. Зазначений підхід є фундаментальним не лише для концептуалізації сучасного змісту криміналістичної тактики, а й для розмежування та визначення кореляції між поняттями «криміналістична тактика» та «оперативно-розшукова тактика». Остання, маючи генетичний зв'язок із криміналістикою, історично сформувалася як окремий напрям (галузь) тактики, функціонально спрямований на забезпечення діяльності співробітників оперативних підрозділів. Теоретичним базисом для його формування послуговували напрацювання вчених-криміналістів [6, с. 18].

Диференціація криміналістики та оперативно-розшукової діяльності (ОРД) відбувалася в період домінування концепції «слідчої тактики», що зумовило використання фундаторами теорії ОРД терміну «оперативно-розшукова тактика». Тривалий час, внаслідок непроцесуального характеру негласних методів розкриття злочинів, дана тактика розвивалася автономно. Ситуація зазнала трансформації після системного реформування кримінального процесуального законодавства у 2012 році, що ініціювало процеси взаємної інтеграції тактичних прийомів.

Попри глибоке історичне коріння прикладних методів негласного розслідування, науковий генезис оперативно-розшукової тактики є менш тривалим

порівняно з криміналістичною. У її становленні також виокремлюють донауковий та науковий етапи, проте їх часові межі зміщені через тривалий період синкретичного розвитку обох дисциплін. Оскільки теорія ОРД виокремилася із загальної системи криміналістичних знань, самостійний етап розвитку оперативно-розшукової тактики як наукової категорії розпочався лише в другій половині ХХ століття.

На сучасному етапі проблематика проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) посідає чільне місце в системі оперативно-розшукової тактики, оскільки зазначені процесуальні дії за своєю суттю є оперативно-розшуковими заходами, що набули правової регламентації в межах кримінального судочинства. Попри наявність ґрунтовних напрацювань у теорії ОРД, тактика проведення будь-яких процесуальних дій традиційно є об'єктом дослідження криміналістики. Це зумовлює доцільність формування відповідних тактичних рекомендацій саме в межах криміналістичної тактики. Сучасні доктринальні розвідки підтверджують необхідність імплементації положень щодо НСРД у структуру криміналістичних знань, що сприятиме уніфікації підходів до тактики їх реалізації [7, с. 571].

Концептуалізація положень щодо тактики проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) – як окремих актів, так і елементів тактичних операцій – постає як міждисциплінарна проблема на стику криміналістичної та оперативно-розшукової теорій. Дискусійність даного питання зумовлює відсутність єдиного підходу до визначення галузевої приналежності тактики НСРД. Зокрема, розглядаючи аспекти тактичного та технічного забезпечення цих дій, науковці акцентують на необхідності синергії криміналістичного інструментарію й оперативно-розшукових можливостей [8, 9, 10, 11, 12].

З огляду на потреби доктрини та правозастосовної практики, пріоритетним вектором еволюції криміналістичної тактики є розроблення та впровадження нового структурного елемента – тактики проведення НСРД. Водночас розвиток оперативно-розшукової тактики спрямо-

ваний на адаптацію наявних рекомендацій до вимог криміналістичної тактики (оперативно-розшуковий супровід) та створення нових положень щодо оперативно-розшукового сприяння реалізації НСРД.

Реалізація зазначеного вектору може супроводжуватись деякими ризиками. Зокрема, варто враховувати необхідність дотримання розумного балансу гласності й таємності у кримінальному процесі. У демократичному суспільстві негласні методи розслідування можуть використовуватись тільки як виключення задля забезпечення права особи на повагу до приватного і сімейного життя та права на захист. У зв'язку з цим, формування тактики НСРД як засобу криміналістичної тактики має ґрунтуватись на цій zasadі і не призводити до надмірного розширення сфери практичного застосування негласних засобів доказування.

Як відомо, негласні методи розслідування супроводжуються значними ризиками отримання недопустимих доказів, у тому числі і за рахунок провокації. Тому одним із ключових аспектів формування тактичних рекомендацій у межах цього розділу криміналістичної тактики є відповідні застереження під час інтеграції прийомів, властивих оперативно-розшуковій діяльності, які межують і підбурюванням. Неправильна екстраполяція може призвести до запровадження положень, практичне застосування яких призводитиме до порушень у забезпеченні захисту прав людини.

Важливим аспектом також є ризики розкриття форм і методів діяльності, що вимагає суворого дотримання режиму захисту відомостей із обмеженим доступом не тільки в практичній діяльності, а й у науково-дослідній і навчально-методичній роботі. Тому важливою умовою інтеграції досягнень розшукової тактики до криміналістики є дотримання відповідних обмежень і заходів щодо недопущення розголошення відповідної інформації.

Крім того, вдосконалення потребуватимуть етичні засади криміналістики, які вимагають від слідчого діяти виключно морально допустимими методами. Проте обман (дезінформація та легендування),

що є звичайними практиками під час НСРД, не зовсім вписуються в таку парадигму. Тому нового погляду потребують положення щодо засад криміналістичної тактики і критеріїв допустимості тактичних прийомів в контексті так званих «слідчих хитрощів».

Не дивлячись на зазначені специфічні моменти, як видається, узагальнення всього викладеного вище дає підстави констатувати тенденцію до взаємної інтеграції криміналістичних та оперативно-розшукових знань у процесі формування теоретичного підґрунтя тактики НСРД. Розширення змістовного наповнення криміналістичної тактики за рахунок негласних тактичних прийомів і комбінацій є одним із найбільш значущих напрямів розвитку сучасної криміналістики, за умови обов'язкового врахування фундаментальних здобутків теорії оперативно-розшукової діяльності.

Висновки. Ретроспективний аналіз еволюції теорії та практики криміналістичної тактики свідчить, що методологія застосування спеціальних негласних методів розслідування сформувалася на її засадах, проте в межах специфічного напрямку теорії оперативно-розшукової діяльності – оперативно-розшукової тактики. Саме положення останньої щодо проведення заходів, які за сутністю є спорідненими з негласними слідчими (розшуковими) діями, становлять практичний фундамент для формування новітньої галузі криміналістичної тактики. Водночас теоретичним підґрунтям цієї галузі мають слугувати фундаментальні засади криміналістики, що забезпечить розроблення науково обґрунтованих рекомендацій, які відповідають критеріям допустимості тактичних прийомів.

Інтеграція положень щодо негласних слідчих (розшукових) дій у зміст криміналістичної тактики потребує не лише розроблення інноваційного інструментарію, а й удосконалення загальних теоретичних положень. Зокрема, виникає нагальна потреба в уточненні предмета криміналістичної тактики та корегуванні її концептуальних основ задля забезпечення розумного балансу між гласними та негласними засобами збирання доказів. Особливої уваги потребують питання

недопущення провокацій, а також переосмислення етичних аспектів допустимості дезінформації та легендування в криміналістичній діяльності.

Становлення тактики негласних слідчих (розшукових) дій є однією з провідних тенденцій розвитку сучасної криміналістики. У цьому контексті пріоритетним

завданням є розроблення дієвих теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо окремих видів дій. Важливим етапом такої роботи має стати адаптація здобутків оперативно-розшукової тактики до сучасних реалій кримінального процесуального доказування на стадії досудового розслідування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мирошніченко Ю.М. Криміналістична тактика в період становлення науки криміналістики. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 13. С. 201–207. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.13.26>.
2. Говорушак К.К. Науковий період становлення та розвитку криміналістичної тактики. *Європейські перспективи*. 2022. № 3. С. 236–241. DOI <https://doi.org/10.32782/EP.2022.3.3710>.
3. Батюк О.В. Історичний аспект розвитку криміналістичної тактики. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 1. С. 244–249.
4. Терехович В.Н., Ниманде Е.В. Сутність криміналістичної тактики. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Вип. 18. С. 35–44. DOI <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.04>
5. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Маляррової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 384 с.
6. Павленко С. Сутність і зміст поняття «оперативно-розшукова тактика». *Теорія і практика правознавства*. 2018. Вип. 2 (14). С. 1–25. DOI <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2018.14.153144>
7. Когутич І.І. Про окремі складові криміналістичної тактики. *Університетські наукові записки*. 2012. Вип. 1. С. 567–572.
8. Грібов М.Л. Зміст та основні напрями криміналістичного забезпечення негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 35–41.
9. Сергеева Д.Б. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій для організаційно-тактичного забезпечення досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 95–104.
10. Подобний О.О. Негласне розслідування як елемент криміналістичної методики. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Вип. 19. С. 290–296.
11. Степанюк Р. Л. Розвідка у криміналістиці й оперативно-розшуковій діяльності. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту ім. Е.О. Дідоренка*. 2024. Вип. 2 (106) Ч.1. С. 191–203. DOI <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.1.191-203>
12. Степанюк Р. Л., Кікінчук В. В. Засоби криміналістичної та оперативно-розшукової тактики. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 404–410. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.59>

Дата першого надходження статті до видання: 17.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 08.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)